

5. Oude plekken, nieuwe wegen

Henk Erinkveld Csr

Een ervaringsverhaal: veranderende tijden

Ik wil in dit half uur de ontwikkelingsgang beschrijven van een klassieke Rooms-katholieke bedevaartsplaats naar een eigentijds pelgrimsoord aan de hand van mijn eigen levensgeschiedenis. Een ervaringsverhaal dus.

Ik ben 75 jaar geleden geboren tegenover het gymnasium van de redemptoristen in Nijmegen. “En zo is het gekomen”. Na dit kleinseminarie vertrok ik in 1966 naar het grootseminarie in Wittem in Zuid-Limburg. De theologiestudie deed ik aan de toen juist opgerichte Hogeschool (later Universiteit) voor Theologie en Pastoraat in Heerlen. Twee jaar woonde ik nog in Wittem, dat al gesloten was als opleidingshuis, maar nog wel een landelijk bedevaartsplaats bleef van Sint Gerardus, een broeder uit de stichtingstijd van de redemptoristen in Zuid-Italië (1726-1755). Ik studeerde in de roerige 60-er jaren direct na het Tweede Vaticaans Concilie. Het zou allemaal anders worden in de kerk. Die nieuwe pastoraal-theologische opleiding van Heerlen was daar een exponent van. Mens- en maatschappijgericht, actieve deelname van leken: dat waren de speerpunten. Volksreligiositeit had zijn langste tijd gehad; dacht men. Heiligenverering, bedevaarten zijn op hun retour; dacht men. Het was nog wel druk in Wittem, met veel bussen op de grote parkeerplaats, maar we moesten ons er maar op voorbereiden: dit is een aflopende zaak. In die twee jaar dat ik in Wittem woonde, maakte ik die twee werelden mee. Op een zondagmiddag zat ik te blokken op een tentamen over Schillebeeckx en bevrijdingstheologie, en werd daarbij gestoord door het gezang van processies door de kloostertuin. Want mensen trokken zich niks aan van die nieuwe theologie en bleven gewoon naar Wittem komen. Hoewel: ze kwamen minder in de reguliere zondagsmissen en niet meer met busladingen vol, maar ze kwamen met de eigen auto en op tijden die zij zelf bepaalden; meer geïndividualiseerd dus. Op de parkeerplaats is dat goed te zien: die was begin jaren '60 door de provincie Limburg aangelegd voor al die bussen – het plaveisel laat dat nog zien- maar later zijn er witte lijnen overheen getrokken voor de auto's: de individualisering van het bedevaartwezen is er letterlijk zichtbaar.

Volksdevotie in Wittem

Dat kerken overal leeg liepen, maar bedevaartsplaatsen nog altijd mensen trokken, bleef ook aan de H(U)TP in Heerlen niet onopgemerkt. Enkele docenten en studenten vormden een themawerkgroep volksreligiositeit; een soort Camino Academie avant la lettre dus. In een land als Brazilië zag je gebeuren, dat terwijl de bevrijdingstheologie strijdbaar opkwam voor de arme bevolking, de mensen massaal overliepen naar de pinksterkerken. Dat gaf te denken: zijn wij aan het vergeten dat de mens niet alleen bestaat uit hoofd en handen? Hart en gevoel willen ook wat...

Inmiddels was ik na de opleiding en enkele jaren in het basispastoraat werkzaam geworden in het pastorale toerustingswerk in Twente, maar in 1988 werd ik door de congregatie gevraagd terug te keren naar het zuiden om mij een oriëntatiejaar lang bezig te houden met de vraag: wat betekent dat alles voor de toekomst van Klooster Wittem? De gemeenschap werd grijs en kleiner; het bezoek aan de reguliere zondagsvieringen liep ook in Wittem terug. Moeten we dat zo op z'n beloop laten; of is er misschien een hernieuwde betekenis voor Klooster Wittem weggelegd? Die vraag legde ik voor aan mensen en organisaties, niet alleen in parochies en kerkelijke verbanden, maar ook bij onderwijs, gezondheidszorg, verenigingsleven etc. Ze bevestigden hoe belangrijk het is een plek te hebben buiten de gewone kerkelijke kaders, waar mensen troost én steun kunnen vinden. Dus was het sterke advies: vooral de devotieplekjes koesteren waar mensen kaarsjes kunnen ontsteken. Maar we gingen ook toerustingscursussen aanbieden en rouwverwerkingsgroepen opstarten, waardoor men ook inhoudelijk en met elkaar bezig kon zijn met zingevingsvragen. De komst van een boekwinkel, een initiatief van H(U)TP-studenten was al eerder een belangrijk impuls.

Ik kijk nu heel anders tegen volksdevoties aan dan toen in mijn studententijd, een halve eeuw geleden. Processies zijn er nu veel minder; een enkele parochiegroep komt er nog een KBO-afdeling en veelal zijn het dan oudere mensen die meedoen. Maar het ontroert mij als ik ze daar zie gaan, met hun rollators, of op elkaar leunend het tuinpad omhoog. Meegebrachte intenties worden in een glazen bokaal meege dragen; er worden weesgegroetjes gebeden en er klinkt een vertrouwd Gerarduslied. "Fijn, pater, dat dat hier nog kan."

Maar die klassieke vorm van bedevaarten loopt ten einde, dat kun je zeker stellen. Toen we moesten besluiten het grote kloostergebouw af te stoten – dat was een te grote jas geworden – gaf dat ook kansen. De veel te groot geworden Gerardus-bedevaartkapel hebben we nu omgebouwd tot een grote ontmoetingszaal, met een pelgrimsleeshoek, een solidariteitstafel, een kinderhoek, een met name hebben we onze boekwinkel daarin een plek kunnen geven. Samen met een open receptie is het een letterlijk aantrekkelijke ontvangstruimte geworden. Vroeger werd gezegd dat er per jaar zo'n 100.000 mensen kwamen; dat geloofde ik niet. Maar we hebben nu elektronische tellers op de deuren naar de resterende kerk en naar de Scala-ontvangstruimte en op een doorsnee zomers zondag worden die zo'n 1000 keer gepasseerd. Van maandag tot en met zaterdag ook zo'n 1000 keer. Tel maar uit: dan zit je inderdaad op die 100.000...

Vormen van pelgrimage

Wat voor mensen komen er zoal? Veel mensen die gewoon zijn even binnen te lopen om een kaarsje aan te steken. Of, tegenwoordig veel vaker: vakantiegangers die nieuwsgierig opkijken naar zo'n groot klooster: wat zit daarachter? Rondleidingen lopen als een lier... Ook dat woord boven de ingang 'pelgrimsoord' trekt aan. En natuurlijk de kloosterboekwinkel dat na de herinrichting een duidelijke omzetstijging kent.

In het kader van *pelgrimarge* wil ik inzoomen op mensen die je echt pelgrims kunt noemen, maar die vroeger wat in de schaduw, in de marge zijn gebleven omdat de organisatorische aandacht vooral ging naar die groepsbedevaarten. Enkele voorbeelden van andere vormen van pelgrimage...

Solidaire pelgrimswandeling

Ik zag eens een paar zondagen achtereen hetzelfde groepje mensen in de kerk. Hun wandelschoenen en hun vermoeide gezichten wezen erop dat ze een stevige tocht achter de rug hadden. Nieuwsgierig vroeg ik wat hen naar Wittem bracht. “Bij ons in de straat is iemand erg ziek. Je wilt wat doen, maar wat? We hebben als buurtbewoners aan die familie beloofd om negen zondag achtereen naar Wittem te lopen om daar naar de mis te gaan en een kaarsje op te steken.” Een pelgrimswandeling als prachtige vorm van solidariteit.

Vroeger gebeurde het vaker, dat er een telefoontje kwam uit de Belgische Voerstreek, vlakbij ten zuiden van Wittem: “Kunnen we vanavond nog terecht in de kerk, want we gaan een ‘beeweg’ houden voor een zieke in het dorp. Na werktijd, zodat zoveel mogelijk mensen mee kunnen.” Ontroerend om te zien hoe ze daar dan aankomen door de velden, hardop biddend de kerk in gaan en daar samen kaarsjes ontsteken. De familie van de betreffende doodzieke jongeman was erbij en er vloeiden tranen. Niet alleen van verdriet maar ook van ontroering om zoveel solidariteit.

Als pastores van een pelgrimsoord hoef je bij dit soort eigen initiatieven van de mensen niet zoveel meer te doen dan gastvrijheid bieden. Maar het is fijn als je gevraagd wordt daar met hen samen woorden aan te geven en misschien een lied of gebed aan toe te voegen.

In de seculiere samenleving hebben deze vormen van solidariteit een kanaal gevonden in stille tochten, na een dramatisch gebeuren van de moord op of verdwijning van een kind. Of je ze ook ‘pelgrimages’ kunt noemen, dat is een kwestie van definitie. Maar ik zou die term toch willen bewaren voor tochten met een religieuze, levensbeschouwelijke dimensie; hoe vaag ook die woorden mogen zijn. In die spontane voettochten naar Wittem ‘om te bidden bij Gerardus’- de mensen noemen dat ook zo- ervaar ik die religieuze dimensie wel degelijk.

Een worst voor Sint-Clara

Dat marginale, op de grens tussen regulier en seculier, ervaar ik het meest in het groeiende verschijnsel van – schrik niet: ‘een worst brengen’. Wat is dat? Zusters Clarissen leefden van aalmoezen en wat mensen uit de buurt gaven als voedsel. Maar ‘voor wat hoort wat’; zo is in Brabant en Limburg de traditie ontstaan dat families, verenigingen of organisaties van evenementen ‘een worst kwamen brengen naar Sint-Clara’, naar de Clarissen dus, met de vraag of zij willen bidden om goed weer bij een bruiloft, communiefeest, carnavalsfeest of festival. In België werden naar ‘de arme klaren’ zoals ze daar heten, eieren gebracht; cultuurverschil moet er zijn. De clarissen in de buurt van Wittem zijn vertrokken en Sint Gerardus heeft die taak in dank overgenomen. Niet op ons initiatief, maar het gebeurde zo.

Meestal wordt dat ‘worst brengen’ verbonden met een voettocht naar Wittem. Het is soms zelfs een hele institutie geworden, zoals in Oirsbeek, tussen Sittard en Heerlen. Daar kent men nog een bloeiende verenigingsleven en vrijwilligers die betrokken zijn bij diverse zomerevenementen gaan samen in het voorjaar te voet naar Wittem, zó’n 120 mensen. Ze hebben zelfs een naam, de *Woosjtrempelere*, met eigen vlag en T-shirt. Ze brengen dan inderdaad een grote worst mee. Het is een vrolijk gebeuren, maar de afsluiting in Wittem hoort er voor hen heel wezenlijk bij: dat daar gebeden wordt niet alleen voor mooi weer, maar ook voor een goede sfeer van samenwerking, van onderlinge dienstbaarheid ten bate van de Oirsbeekse gemeenschap. Kortom: deze pelgrimstocht is een wezenlijk onderdeel geworden van de voorbereiding op de zomerse activiteiten in het dorp.

Dat samen een worst brengen, daar heeft zich zelfs de burgerlijke overheid onlangs aan bezondigd. Kerkrade heeft geen middelbaar onderwijs; na enkele fusies met scholen in Landgraaf en Heerlen bleef er geen locatie in Kerkrade meer over. De gemeente heeft heel serieus gewerkt aan een nieuw concept van onderwijs, sterk leerlinggericht; veel ouders zijn erbij betrokken. Men is er trots op. Maar dat moest natuurlijk wel de goedkeuring krijgen van het ministerie. De dag vóór de beslissende vergadering gingen burgemeester, wethouder en enkele ambtenaren te voet naar Wittem met een worst, om te bidden voor het welslagen ervan. De uitslag is onlangs bekend geworden: negatief. Maar ze gaan in beroep en ze hebben de worst nog niet teruggevraagd.

Een kaars voor Max

Een derde voorbeeld, waar ik zelf wat mee zit (is dat op of over het randje?): Ik reed vorig jaar op een middag naar huis, en vóór mij uit liep een groep jongeren met een grote vlag met nr. 33 de heuvel af naar Wittem. En jawel hoor: even later zag ik ze in de Mariakapel waar ze bezig waren een noevenkaars aan te steken. Het was vlak voor het weekend waarin Max Verstappen wereldkampioen kon (en moest) worden (zijn auto had nummer 33). Ik vroeg hen of ze niet in Abu Dhabi moesten wezen waar de cruciale race zou plaats vinden. “Nou, te voet naar Wittem en daar een kaars aansteken, is goedkoper.” Nu heb ik zelf een gloeiende hekel aan die geldverslindende en zwaar-vervuilende sport, dus hoe ga je dan met die jongeren in gesprek? Dat een kaarsje niet helpt, weten ze zelf natuurlijk ook wel, maar ze moeten met die spanning ergens heen... Ik stelde voor om te bidden dat in ieder geval alles eerlijk eraan toe zal gaan. Dat vonden ze ook wel een goed doel voor een gebed. En toen ze vroegen wat we met al die worsten deden die we kregen, en ik vertelde dat ze naar de voedselbank gingen, toen kwamen we ook even te praten over wat er ook nog speelt in onze tijd en ja, dat racen is dan ook maar betrekkelijk... Maar ik geef toe: een worst brengen voor Max... pelgrimsmarge is het wel...

Dit zijn voorbeelden die aangeven dat ook in ons pelgrimsoord veel pelgrimages je overkómen; het gebeurt van onderop, zonder dat het vanuit een kerkelijke leiding, en zelf niet vanuit ons pastoraal team geïnitieerd of georkestreerd wordt... We beschouwen het als onze taak om de mensen gastvrij en open te ontvangen. Nooit bij voorbaat iets gek vinden of de

schouders ophalen, maar zoeken wat willen mensen daarmee uitdrukken? Daar woorden aan geven en soms ook een brug slaan naar de Bijbelse of andere oude pelgrimstradities. En dat zo'n kaars voor Max er staat te midden van al die andere vragen en noden die schuil gaan achter die vele andere lichtjes, - en die lees je weer af in het intentieboek ernaast- och, dat zal Maria een worst wezen...

Een rijk aanbod

In zekere zin kan dus een pelgrimsoord ook zonder een pastoraal begeleidingsteam, maar met een aanbod kun je mensen wel op weg helpen om pelgrimage te herontdekken als een vorm waarin velerlei aspecten van het menselijk bestaan, ook die van zingeving, aan bod kunnen komen. Zo hebben we in Wittem een rijk aanbod ontwikkeld van envelopjestocht tot een lotto-wandeling, van een programma 'wandelen voor de ander' in samenwerking met de Vastenactie, tot de zevendaagse PeerkePad-wandeling van Wittem naar Tilburg, van de eendaagse pelgrimages met de nauw aan Wittem gelieerde Stichting Pelgrimswegen & Voetpaden tot de *kroetwisjwandeling* op Maria Hemelvaart, of de spannende voettocht vlak voor Kerstmis naar Banneux in de Ardennen...

Om te vertellen wat dat allemaal is voert hier te ver. Maar kom zelf maar eens kijken of raadpleeg www.kloosterwittem.nl. Dat 'kijken' kan overigens aanstaande zondag al, door met Emile Roemer mee te wandelen door pelgrimsoord Klooster Wittem in het TV-programma Kloostergasten op NPO 2...¹

---

¹ <https://kro-ncrv.nl/limburgse-gouverneur-kloostergast-in-wittem> (gezien nov. 2022).